

УДК 811.161. 3'373.231:821.161.3-1

**МАСТАЦКАЯ АКСІЯСФЕРА МАКСІМА ТАНКА
ПРАЗ ПРЫЗМУ ПРЭЦЭДЭНТНЫХ ІМЁНАЎ КЛАСІКАЎ СУСВЕТНАЙ ЛІТАРАТУРЫ**

Ключавыя словы: *прэцэдэнтнае імя, аксіясфера, класік літаратуры, верш, канцэпцыя творчасці, стыль.*

У артыкуле праз спалучэнне прыёмаў канкрэтна-гістарычнага, феномена-лагічнага і дэскрыптыўнага метадаў выяўляецца роля прэцэдэнтных імёнаў класікаў сусветнай літаратуры ў раскрыцці мастацкай аксіясферы творчасці Максіма Танка. Сцвярджаецца, што беларускі паэт акцэнтаваў значнасць мастацкага вопыту класікаў для паўнавартаснага развіцця літаратуры, а імёны класікаў сусветнай літаратуры ў яго вершах – сімвалічнае ўвасабленне пэўных складнікаў яго аксіясферы: Гамер – дакладнасці і глыбіні адлюстравання, Авідзій – паэтызацыі Радзімы, Дантэ – філасофскага асэнсавання, Шэкспір – разумення складанасці і супярэчлівасці свету і чалавека.

V.Yu. Barouka
Vitebsk State University named after P.M. Masherov

**MAXIM TANK'S ARTISTIC AXIOSPHERE THROUGH THE PRISM OF PRECEDENT
NAMES OF CLASSICS OF WORLD LITERATURE**

Key words: *precedent name, axiosphere, classic of literature, poem, concept of creativity, style.*

In the article, through a combination of concrete-historical, phenomenological and descriptive methods, the role of the precedent names of the classics of world literature in revealing the artistic axiosphere of Maxim Tank's work is revealed. It is claimed that the Belarusian poet emphasized the importance of the artistic experience of the classics for the full development of literature, and the names of the classics of world literature in his poems are the symbolic embodiment of certain components of the axiosphere of Maxim Tank: Homer – the accuracy and depth of depiction, Ovid – the poeticization of the Motherland, Dante – the philosophical understanding, Shakespeare – understanding the complexity and contradictions of the world and man.

Мастацкая аксіясфера пісьменніка – сістэма мастацкіх каштоўнасцей, прадстаўленых у выглядзе вобразаў, меркаванняў, ідэй, эстэтычных нормаў, разнастайных праяў каштоўнаснай свядомасці, што матывуюць яго дзейнасць. Максім Танк – адна з самых прыкметных фігур у гісторыі беларускай паэзіі ХХ стагоддзя. Ён быў пісьменнікам шырокага мастацкага кругагляду, яго літаратурныя творы і дзённікі сведчаць пра неаслабную цікавасць да твораў іншанацыянальных аўтараў. Паэт яшчэ ў 1930-я гады быў перакананы: “Паэзія павінна адкрываць нешта новае. Інакш яна перастае быць паэзіяй. А новае трэба шукаць на жыццёвых шляхах не толькі свайго, але і іншых народаў” [2, 270]. Свае грамадскія і эстэтычныя імператывы ён выказваў праз зварот да знакавых імёнаў у прыгожым пісь-

менстве. Як вядома, малады Максім Танк адпачаткова зрабіў выбар на карысць літаратуры высокага грамадзянскага гучання. Эпіграфам да верша, якім адкрываўся першы зборнік “На этапах”, ён абраў радкі з твора Тараса Шаўчэнкі “Думы, мае думы..” і тым самым артыкуляваў дэтэрмінаванасць літаратуры жыццём, цесную сувязь творчасці і рэчаіснасці. Для маладога Максіма Танка паэзія – сродак асэнсавання сацыяльных праблем, таму ў якасці эпиграфаў ранніх вершаў выбіраюцца радкі Мікалая Някрасава (“Ад шуму і заклікаў розных купцоў...”) Горкага (“Успаміны”), Маякоўскага (“Снежны шлях”), у тэксце твораў успамінаюцца Горкі (“Ці помніш ты наша апошняе лета?”) і Маякоўскі (“Плывуць стругі”). Узнёсла-рамантычнае разуменне творчасці з цягам часу змянілася, магчыма, таму ў сталы перыяд творчасці Танк стаў уводзіць у творы прэцэдэнтныя імёны класікаў сусветнай літаратуры, найперш перыяду антычнасці і Адраджэння. Пры гэтым, абапіраючыся на шматзначнасць мастацкіх вобразаў, ён імкнуўся даць сваю ацэнку зробленаму літаратурнымі папярэднікамі.

Варта адзначыць, што прэцэдэнтнае імя класіка ў вершах М. Танка звычайна змяшчае ў сабе прамое ці латэнтнае ўказанне на эстэтычныя імператывы самога пісьменніка. Часцей за іншых сусветна прызнаных класікаў беларускі паэт згадваў Гамера, аўтара знакамітых “Іліяды” і “Адысеі”. Гамер для Максіма Танка – бясспрэчны майстар мастацкага слова, выдатны творца, эпik, манументаліст, што ў высокім стылі асвятляў значныя падзеі, у часовым, зменлівым бачыў вечнае, не шкадаваў сіл для мемуарыялізацыі гісторыі чалавецтва. Знешняя прастата і выразнасць малюнка – характэрныя рысы яго паэтыкі. Класіку антычнай літаратуры М. Танк прысвяціў, напрыклад, верш “Гамер”, напісаны ў форме размовы сяброў і землякоў з паэтам. Твор пачынаўся з іх урачыстага звароту да Гамера, дзе беларускі аўтар імітаваў з дапамогай анапеста рытміку знакамітых гамераўскіх паэм: “Кінь, пясняр «Іліяды», сваю несканчоную працу. / Хоць крыху адпачні” [3, 229]. Гамеру нагадвалі пра славу і папярэджвалі: “Мала славы табе, / Якой нат на Алімпіпе зайздросцяць. / Зноў звязаў ты свой лёс / З Адысеем – бяздомным бадзязам. / Не зазнаць табе з ім / У жыцці ні спакою, ні шчасця” [3, 229]. Праз рэфрэн “Ты, напэўна, сляпы” [3, 229] артыкулявалася апантанасць паэта працай над “Адысеей”. Творчасць Гамер ставіў вышэй паўсядзённых зямных клопатаў, у выніку яго дом заняпаў, “Праз дзіравую столь / Вецер / Зоры / І дождж прасявае. / Двор пакрыўся травой. / Толькі ходзяць суседскія козы” [3, 229]. Гамера папракалі ў адарванасці ад жыцця і людзей: “Ты не ходзіш ні ў храмы, / Ні на алімпійскія гульні. / Шмат хто нават пачаў / Сумнявацца ў тваім існаванні / І аспрэчваць, што ты / Напісаць мог сваю «Іліяду»” [3, 229]. Гамер, у трактоўцы беларускага паэта, – асоба, захопленая працай, імкненнем занатаваць жыццё ў яго вялікіх і дробных праявах. У дадзеным вершы слова *сляпы* набывае пэўныя канатацыі, праз якія акрэсліваецца адрозненне бачання свету звычайным чалавекам і паэтам. Як вядома, некаторыя навукоўцы лічаць, што са старажытнагрэчаскай мовы *Гамер* перакладаецца як *сляпы*, пашырана таксама меркаванне, што Гамер быў сляпым рапсодам. Для звычайных людзей *сляпы* – чалавек, які нічога і нікога вакол сябе не бачыць. Гамер у М. Танка называў *сляпымі* сваіх знаёмых і сяброў, для яго *сляпыя* – гэта людзі, якія пазбаўлены мэты, якія жывуць адным днём. Рапсод “не ўзняўшы вачэй / Ад сціла, плыў далей з Адысеем” [3, 230]. Адысей – падарожнік, які знаходзіўся ў вечным руху, пастаянна адкрываў нешта новае; сапраўдны паэт падобны да гамераўскага Адысея. Пошук быў для Максіма Танка асновай пісьменніцкай дзейнасці, у гэтым яго імкненні былі сугучныя імкненням старажытнагрэчаскага аўтара. Арыгінальна абыгрывалася прэцэдэнтнае імя *Гамер* у вершы “Гісторыя вёскі Пількаўшчына”

з гумарыстычным падзагалоўкам “Дысертация на атрыманне годнасці бакалаўра навук вызваленых”. Гамер там прадстае адначасова ў ролі сведкі, мудрага гісторыка і паэта, які адлюстроўваў лёсавызначальныя падзеі. М.Танк гумарыстычна міфалагізуе гісторыю роднай вёскі Пількаўшчына, назва якой нібыта пайшла ад імені ахейца Пількаўшчадзіса, што пасля сямі дзён балявання з нагоды падзення Троі праспаў “Сваіх караблёў адплыццё / З Гелеспонта на мора” [3, 19] і вымушаны быў вяртацца на радзіму “Дарогай абходнай” [3, 19]. Каб надаць вагу герою, аўтар заўважае, што вяртанне дадому Пількаўшчадзіса адлюстраванаў не хто іншы, як сам Гамер: “Гэта гаворыць Гамер / У той песні, якую / Адкрыў акадэмік смаргонскі / Амброзій Кукуеў” [3, 19]. Камічны эфект ствараецца за кошт імітацыі гамераўскага стылю для адлюстравання бытавых з’яў, а прамое ўказанне на містыфікацыю змяшчаецца пры згадванні “смаргонскага акадэміка”. Як вядома, раней Смаргонь была месцам, дзе дрэсіравалі мядзведзяў, жартам тое месца называлі Смаргонскай акадэміяй.

Па вялікім рахунку, для беларускага паэта Гамер быў увасабленнем самаахвярнага служэння паэзіі і праўдзе; творцам, што апяваў людзей, якія ніколі не спыняліся перад цяжкасцямі, захоўвалі вернасць роднай зямлі. Невыпадкава для верша “Слухай, Харон-перавозчык”, дзе лірычны герой хоча перад смерцю ў апошні раз пабачыць Радзіму, у якасці эпіграфа Максім Танк узяў радкі з “Адысеі” Гамера: “Бачыць хоць дым, што / Уздымаецца ў неба над берагам родным” [4, 315].

Творчасць сапраўднага паэта, у разуменні Максіма Танка, непадуладная часу, яна на многія стагоддзі перажывае самога аўтара, калі ў ёй пануе гармонія формы і думкі. Антычны паэт, аўтар знакамітага трактата “Паэтычнае мастацтва” Гарацый – асоба, якая радкамі дасканалых вершаў увекавечыла свой час і старажытны Рым, таму лірычны герой твора М.Танка “Форум раманум”, апынуўшыся ў вечным горадзе, калі дакранаецца да мармуру старадаўніх калон, не ведае, “ці ад сонца ён гарачы, / Ці ад гексаметраў, што празвінелі / У тыя дні, калі тварыў Гарацый” [5, 82]. Метафарычны стыль выказвання артыкуляваў высокае майстэрства антычнага паэта.

Адно са знакавых імёнаў антычнасці – Публій Авідзій Назон. Прэцэдэнтнае імя *Авідзій* успаміналася М.Танкам найперш у сувязі з тым, што, згодна з некаторымі паданнямі, старажытнарымскі паэт апошнія гады свайго жыцця, магчыма, пражыў на Палессі і памёр там, пакутуючы ад разлукі з радзімай, хаця большасць даследчыкаў антычнасці лічыць, што ён скончыў свой жыццёвы шлях у Томах, што на тэрыторыі сучаснай Румыніі. У мастацкім успрыманні беларускага паэта Авідзій – паэт-пакутнік і паэт-патрыёт, духоўна нескароная асоба. Па версіі М.Танка, якая сцвярджаецца эпіграфам да верша-прысвячэння “Авідзію”, “У Давыд-Гарадку, на выгнанні, з тугі / Па радзіме далёкай Авідзій памёр”. Авідзій для М.Танка – паэт, вызначальнай рысай творчасці якога была шчырасць, бо ён жыў пачуццямі і настроймі, што давалі яму штуршок для творчасці. У вершы “Авідзій на Палессі” падкрэсліваецца, што там Авідзій праспяваў сваю апошнюю песню, пазбаўлены надзеі вярнуцца ў Рым. Крылы для творчага ўзлёту дае паэту радзіма – лейтматыў усіх вершаў, дзе згадваецца прэцэдэнтнае імя *Авідзій*. Так, у творы “Ля помніка Авідзію” артыкулюецца думка, што сум быў спадарожнікам старажытнарымскага паэта “па дарозе ў краіну ценяў” на Палессі, дзе ён на веку “Ліру сваю пакінуў” [4, 90].

Максім Танк лічыў, што без “адкрыцця новага не можа быць сучаснай паэзіі” [2, 151], таму яго ўвагу прыцягвалі пісьменнікі, якія свядома выбіралі шлях абнаўлення паэтыкі, шлях эксперыментатарства. Наватарам з вялікай літары яму бачыўся Дантэ Аліг’еры. У вершах М.Танка імя Дантэ асацыіруецца з мастацкай смеласцю і высокім палётам думкі. Пра помнік несмяротнаму паэту на плошчы Сеньёры ў Фларэнцыі, перад якім хочацца пастаяць, “Бо кожны камень тут яго

радком палае, / Ён штодзень галубоў / З рук мармуровых корміць” [5, 151], М. Танк згадвае ў вершы “У Фларэнцыі”. Вядома, што ў свой час Дантэ як прыхільнік партыі гвельфаў быў выгнаны з Фларэнцыі, але яго паэзія прынесла славу гораду, што паспрабаваў пасля загладзіць сваю віну, паставіўшы помнік свайму знакамітаму гараджаніну. У вершы “Перад развітаннем” беларускі паэт сцвярджае, што дух радзімы, увасоблены ў творчасці паэта, захоўваецца праз стагоддзі і пануе над горадам: “Фларэнцыя. Турысты. Крамы. / Бляск амаранту. / Над кожнай аканіцай, брамай / Канцоны Дантэ” [6, 170]. Дантэ – гэта непрыстая паэт-мысляр, гэта паэт выкшталцонай думкі, арыгінальнай, да дробязей прадуманай кампазіцыі, майстра спалучэння трывіяльнага і ўзвышанага, паэт, якому ўласціва шматзначнасць вобразаў, недасказанасць, умелае выкарыстанне сугестыўных дэталей. Мастацкі вопыт Дантэ сілкаваў творчыя пошукі беларускага паэта. Яшчэ на пачатку шляху ў літаратуру М. Танк заўважаў, што “самае цяжкае бывае навучыцца на ўсё глядзець сваімі вачамі і выпрацаваць у сабе пачуццё меры ва ўсім” [2, 86]. Пачуццё меры ў творчым наследаванні вялікім паэтам адчувальнае, напрыклад, у вершы “Аднойчы я ішоў з Дантэ”, дзе Максім Танк дазваляе сабе рэмінісцэнцыю (падарожжа ў замагільны свет з Дантэ, як падарожжа Дантэ ў замагільны свет з Вергіліем у “Боскай камедыі”). Ён лаканічна адзначае: “Аднойчы я ішоў з Дантэ / Па спіралях пекла. / І ён дзівіўся, / Што з часоў апошняе вандроўкі, / У царстве ценяў / Прыбавілася столькі новых / І невядомых / Яму кругоў” [3, 227]. Сугестыўныя дэталі надаюць гэтаму верлібру сэнсавую ёмістасць, філасафічнасць.

Дантэ – класік еўрапейскага санета, яго мастацкія адкрыцці ўвайшлі ў скарбніцу сусветнай паэзіі. У танкаўскім гімне санету (“Санет”) гэта мастацкая форма параўноўваецца з караблём, з якім можна накіравацца “На дальнія сузор’яў астравы” [4, 29], пераадолець прастору і час. Дантэ пафасна атэстуецца вынаходнікам санета, пракладальнікам новых дарог для творчасці: “Мой карабель – санет – / Калісьці збудаваў вялікі Дантэ, / А сам Шэкспір на ім адкрыў сусвет” [4, 29].

Шэкспір для М. Танка – пісьменнік-чалавеказнаўца, які пашырыў духоўныя далягляды чалавецтва, творчасць якога не губляе актуальнасці з-за жыццёвасці праблематыкі. У санеце “Трэска з дома Шэкспіра” парадаксальна сумяшчаюцца два планы: прыземлена-бытавы і філасофска-абагульняльны. Беларускі паэт прызнаваўся, што пасля наведвання дома Шэкспіра ён прывёз з дазволу рэстаўратараў трэску, якую захоўваў у сваёй кватэры. Трэска з дома Шэкспіра – выразная метафарычная дэталі, якая акцэнтнае жыццёвасць шэкспіраўскай спадчыны: “Прышлі майстры ў былы Шэкспіра дом, / Каб адрамантаваць вуглы старыя / Тут нехта з трэсак вогнішча расклаў. / Я асцярожна з іх адну падняў, / Якая аказалася санетам” [4, 155]. Шэкспір для Танка – майстар арганізацыі мастацкай думкі, віртуоз сюжэтабудовы. У вершы “Прыснілася” паэт паспрабаваў інтэрпрэтаваць шэкспіраўскі сюжэт у духу другой паловы XX стагоддзя: “Прыснілася, Што я жыву сярод робатаў. / І сам я робат, / Якога завуць Рамэа. / На стрэчы з Джульетай / Дару ёй набор ключоў / Ад свайго сэрца, / А яна пытае: / Няўжо не змог знайсці / Ты на зямлі / Ніводнай жывой кветкі?” [6, 12–13]. У трагедыі “Рамэа і Джульета” Шэкспіра на шляху шчасця закаханых стаіць варожасць бацькоў, у верлібры Танка – розныя светаўспрыманні закаханых. У жартоўнай “Рэцэнзіі” лаканічная заўвага пра аўтара не самага ўдалага творца “Крыху мо сюжэт невыразны, затое / Задума – Шэкспір пазаздросціць бы мог” [5, 157], хоць і іранічная, але важная ў акцэнтаванні мастацкага майстэрства класіка сусветнай літаратуры.

Многія даследчыкі лічаць, што паэтычны талент Максіма Танка крышталізаваўся паэтапапа, што крыніцамі назапашвання майстэрства для яго былі “фальклор – Купала – сусветная паэзія” [1, 81]. Творчасць М. Танка, прэцэдэнтныя

імёны пісьменнікаў у яго тэкстах найперш сведчыць, што яго паэзія развівалася з самага пачатку ў сілавым полі сусветнай літаратуры. Максім Танк яшчэ ў часы малодасці сцвярджаў, што паэта павінна хваляваць не вернасць традыцыям, а бунт супраць традыцый, якія аджылі свой век, не наследаванне вялікім, а ўлік іх мастацкага вопыту. Імёны класікаў сусветнай літаратуры ў вершах беларускага паэта пазначаны яго канатацыямі, гэта адмысловае ўвасабленне пэўных складнікаў яго мастацкай аксіясферы: Гамер – дакладнасці і глыбіні адлюстравання, Гарацый – арганічнасці зместу і формы, Авідзій – паэтызацыі Радзімы, Дантэ – філасофскага асэнсавання з’яў, Шэкспір – разумення складанасці і супярэчлівасці свету і чалавека, эмацыйнасці і экспрэсіўнасці адлюстравання. У цэнтры мастацкай аксіясферы Максіма Танка стаялі мастацкі пошук і сэнсавая ёмістасць вобраза, арыгінальнасць стылю, на перыферыі – зацікаўлены ўлік вопыту класікаў, але з яго абавязковым творчым пераасэнсаваннем.

Літаратура

1. Арочка, М.М. Максім Танк: жыццё ў паэзіі / М.М. Арочка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1984. – 284 с.
2. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. – Т. 9: “Лісткі календара”, дзённікі. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 592 с.
3. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. – Т. 4: вершы (1964–1972) / Максім Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – 384 с.
4. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. – Т. 5: вершы (1972–1982) / Максім Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2008. – 448 с.
5. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. – Т. 3: вершы (1954–1964) / Максім Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2007. – 447 с.
6. Танк, М. Збор твораў: у 13 т. – Т. 6: вершы (1983–1995) / Максім Танк. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – 454 с.

Г.В. Буркова, А.В. Кавалёва, С.Б. Кураш

e-mail: sajtmzr@mail.ru, alena.kavaliova@gmx.de, text2005@mail.ru
Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І.П.Шамякіна

УДК 811.161.1'373

УЛАСНАЕ ІМЯ ЯК ЛІНГВАКУЛЬТУРНЫ ІДЭНТЫФІКАТАР

Ключавыя словы: *лінгвакультурны ідэнтыфікатар, онім, онім-канцэпт, эргонім, эрганімікон, гадонім, тапааснова.*

У артыкуле абгрунтаваны прыметы аксіялагічнай значнасці лінгвакультурных ідэнтыфікатараў, акрэслены некаторыя стратэгіі іх захавання і папулярызацыі ва ўмовах выклікаў глабалізацыі і інфармацыйна-лічбавай эпохі.

G.V. Burkova, A.V. Kavaliova, S.B. Kurash

Mozyr State Pedagogical University named after I.P. Shamyakin

THE PROPER NAME AS A LINGUOCULTURAL IDENTIFIER

Key words: *linguistic and cultural identifier, onym, onym-concept, ergonym, ergonimicon, hodonym, topological basis.*

The article deals with the features of the axiological significance of linguistic and cultural identifiers, outlines some strategies for their preservation and popularization due to the challenges of globalization and the information and digital era.